

B O E K E N

Een mislukte kruistocht

André Gerrits bespreekt:
Richard Little & Mark Wickham-Jones,
New Labour's foreign policy. A new moral crusade, Manchester and New York:
Manchester University Press, 2000.

In een poging de populariteit van de 'Derde Weg' te verklaren, kwam Ralf Dahrendorf, zelf geen groot liefhebber van het nieuwe sociaal-democratische denken, enkele jaren terug met een simpele verklaring: het is 'the only game in town'.¹ In ideologische zin had de Derde Weg een monopoliepositie. Er was niets anders. Er is nog steeds niets anders. En toch is de ster die de afgelopen jaren de Derde Weg verlichtte, danig verbleekt. De nieuwe sociaal-democratie heeft gelijke tred gehouden met de koersen op de beurzen en lijkt reeds over haar hoogtepunt heen. Zo beschouwd is de Derde Weg vooral een *hype* geweest, gelanceerd door het onverwachte megasucces van Anthony Giddens' kritische maar welwillende en in vele talen vertaalde *The Third Way*² en enige tijd gedragen door de ogenschijnlijk onverwoestbare dynamiek van de nieuwe economie en de populariteit van politici als Bill Clinton en Tony Blair. Zal er iets beklijven van de Derde Weg dat uitstijgt boven de hoognodige heroriëntatie, aanpassing of modernisering van sociaal-democratische partijen? In feite zijn de Derde Weg en de overige begrippen die ongeveer dezelfde lading dekten (*die neue Mitte*, het radicale centrum, *progressive governance*) alweer goed-

deels uit ons vocabulaire verdwenen. Het kan iets te maken hebben met de steeds kortere omlooptijd van allerlei maatschappelijke (mode)verschijnselen, maar het zou natuurlijk ook het gevolg kunnen zijn van het gebrek aan soortelijk gewicht van het nieuwe sociaal-democratische denken. *Did it make a difference?*

Dat is de vraag die een aantal Britse politicologen stelt in *New Labour's foreign policy*, een bundel over de buitenlandse politiek van de Labour partij. Hebben Blair en Robin Cook iets nieuws gebracht in de internationale politiek, en zo ja, wat? Waren het vooral mooie woorden of ging het ook om daden? De auteurs gaan nogal vrijblijvend om met het onderscheid tussen de politiek van *New Labour* en de Derde Weg. Anders gezegd: de zoektocht van Labour naar een nieuwe internationale missie voor Groot-Brittannië wordt hier zonder veel omhaal van woorden voorgesteld als die naar *de* derde weg in het buitenlandse beleid. Dit blijk van Britse arrogantie mag misplaatst zijn; ze biedt wel de mogelijkheid om aan de hand van *New Labour's foreign policy* stil te staan bij wat we de internationale dimensie van het Derde Weg-denken zouden kunnen noemen. Hoe 'internationaal' is de nieuwe sociaal-democratie eigenlijk?

Cook's ethische politiek
New Labour's foreign policy heeft een nogal geringe reikwijdte. De auteurs richten zich op een beperkt aantal issues, waarvan het vermeende ethische gehalte van het buitenlandse beleid de belangrijkste is. Uitgangspunt is het *mission statement* dat Robin Cook afgaf bij

INHOUD

Buitenlands beleid van
New Labour
Pamflet van een topdiplomaat
Het kapitalisme volgens Minc

B O E K E N

zijn aantreden in mei 1997. De buitenlandse politiek van het Verenigd Koninkrijk, aldus Cook voor een ongetwijfeld onaangenaam verrast gezelschap van diplomaten, moet een duidelijker 'ethische dimensie' hebben. De rechten die het Britse volk voor zichzelf claimt, zouden ook voor anderen moeten gelden. Mensenrechten worden 'in het hart' van het buitenlandse beleid geplaatst. Deze oriëntatie op de ethische dimensie is opmerkelijk, omdat Cook zich er sindsdien voortdurend van heeft gedistantieerd. 'Ik heb dat al zo vaak duidelijk gemaakt', verzuchtte hij een jaar later in de *New Statesman* (13 november 1998). 'Ik heb de uitdrukking nooit gebruikt. Ik heb nimmer gezegd dat er sprake zou zijn van een ethisch buitenlands beleid'³

Hoe het ook zij, er lijkt voldoende reden om de buitenlandse politiek van Labour te beoordelen op haar originaliteit en doortastendheid. Meer in het algemeen nodigt de prominente positie die het Derde Weg denken de afgelopen jaren in het politieke discours heeft ingenomen uit tot een kritische beoordeling van zijn bijdrage aan de aanpak van brandende internationale vraagstukken. De meeste sociaal-democraten zullen 'internationalisme' zonder aarzelen opvoeren als een inherent bestanddeel van hun politieke denken en handelen. Blair: 'we zijn allemaal internationalisten tegenwoordig, of we het nu willen of niet'.⁴ Bovendien kunnen de internationale economische ontwikkelingen die gemeenlijk worden aangeduid met mondialisering, als het leidende principe, het

Leitmotiv van het Derde Weg denken worden beschouwd. Mondialisering heeft bijna een metaforische betekenis gekregen, die het *Umdenken* van de internationale sociaal-democratie in belangrijke mate heeft bepaald.⁵

Ondanks Cook's bedenkingen en de scepsis over een derde weg in het buitenlands beleid die de meeste auteurs in *New Labour's foreign policy* aan de dag leggen, kan wel zeker op enkele praktische aspecten van een nieuwe oriëntatie in de Britse buitenlandse politiek worden gewezen. De Britse steun voor het opzetten van een Internationaal Gerechtshof is een voorbeeld, evenals de hernieuwde toetreding van Groot-Brittannië tot de UNESCO. Amnesty International wordt geciteerd, dat de Labour regering prees vanwege haar 'oprechte en actieve betrokkenheid bij mensenrechten'. Londen heeft een verrassend coöperatiever houding aan de dag gelegd ten aanzien van de Europese samenwerking in het algemeen en de gezamenlijke defensie in het bijzonder (zeker in vergelijking met eerdere Conservatieve regeringen). Het is merkwaardig dat hieraan geen bijdrage in *New Labour's foreign policy* wordt gewijd. Sommige auteurs refereren tenslotte aan de ban die Londen uitsprak over productie van en handel in tegen personen gerichte landmijnen. Ze wijzen echter ook op de schaduwzijden van New Labour's buitenlandse beleid. De wapenexporten zijn niet wezenlijk afgenomen, ook niet naar crisishaarden zoals Indonesië (Timor), en de Britse wetgeving ter zake blijft liberaal in vergelijking met die in de meeste andere westerse staten.

De reden is simpel, menen ook de auteurs van *New Labour's foreign policy*: wapenproductie en -handel zijn te belangrijk voor de Britse industrie en werkgelegenheid om wezenlijk te worden beperkt.

Nieuw interventionisme

Hoewel Blair meer dan Cook geneigd is de ethische dimensie van de internationale oriëntatie van New Labour te benadrukken, lijkt ook hij de voorkeur te geven aan andere typering. *Good international citizenship* wordt het meest veelvuldig gebruikt. Het begrip is afkomstig van Gareth Evans, minister van Buitenlandse Zaken van Australië, en iemand die het specifieke vocabulaire van New Labour uitstekend beheerst. Goed internationaal burgerschap, zo luidt zijn omschrijving, is een oefening in 'verlicht eigenbelang', is een uitdrukking van 'idealistisch pragmatisme'. Er is geen wezenlijk onderscheid tussen binnen- en buitenlands beleid, aldus Evans, dat wil zeggen dat de regels van het internationale verkeer zich niet wezenlijk onderscheiden van die tussen mensen onderling. *Active government* is een inherent deel van goed internationaal burgerschap, en aanzetten tot *global governance* en vooral een moreel gerechtvaardigd interventionisme lijken daarvan weer de belangrijkste bestanddelen.

Als er al een praktische verandering van enig gewicht in het buitenlandse beleid van New Labour is te zien geweest, dan is het inderdaad een nieuw internationaal 'activisme', zoniet interventionisme. Het herhaalde militaire optreden tegen Irak is een voorbeeld van een dergelijk op ethische

B O E K E N

gronden gerechtvaardigd inter-ventionisme, hoewel dat nog zou kunnen worden geïnterpreteerd als een blijk van de amechtige pogingen van Londen om de *special relationship* met de Verenigde Staten (waarin vooral de Britten nog geloven) overeind te houden. Een overtuigender blijk van internationaal 'activisme' waren de luchtaanvallen op Joegoslavië. Ze zijn wel de eerste oorlog van de 'Derde Weg' genoemd, en niet alleen omdat de meeste landen die er aan deelnamen werden geregeerd door sociaal-democraten. De oorlog om Kosovo zou passen in New Labour's activistische benadering van buitenlands en veiligheidsbeleid, inclusief het recht op interventie door de 'internationale gemeenschap', indien staten de morele principes waarop die gemeenschap is gebaseerd, met voeten treden. Moraliteit en eigenbelang gaan hier mooi samen. Zoals Blair het formuleerde in de toespraak waarin hij zijn 'nieuwe internationale doctrine' uiteenzette (Chicago, april 1999): 'indien we de waarden van vrijheid, van de rechtsstaat, van de rechten van de mens en van de open samenleving weten te verbreiden, dan is dat ook in ons eigen nationale belang...' ¹⁶ Hier is geen speld tussen te krijgen, dunkt mij.

Blair als Globocop?

Is Blairs benadering een uiting van het nieuwe internationale denken van de sociaal-democratie of weerspiegelt ze vooral de moralisering van de internationale politiek waarvan volgens sommigen sprake is na afloop van de Koude Oorlog? ¹⁷ In *New Labour's foreign po-*

licy worden zowel de humanitaire overwegingen van Labour als zijn feitelijke bijdrage aan de oorlog op de Balkan met een korreltje zout genomen. De Amerikanen leverden vrijwel alle *hardware*, of zoals de in het boek geciteerde conservatieve Amerikaanse politicus Pat Buchanan zei: als Blair *Globocop* wil spelen, dan moet hij dat maar met zijn eigen troepen doen. Bovendien wordt nog eens benadrukt dat de militaire aanpak aanvankelijk vooral de menselijke tragedie vergrootte (de vluchtelingen-crisis) en dat humanitaire bewegredenen na afloop van de oorlog snel aan kracht inboetten, getuige de etnische zuiveringen van Servië in het gebied. Overigens blijft het problematisch om de oorlog tegen Servië als een kernstuk van New Labour's buitenlands beleid te typeren, hoe eloquent Blair, Cook en de toenmalige minister van Defensie George Robertson het Britse optreden ook hebben verwoord en hoe mooi ze ook past in hun nieuwe internationale doctrine. Kosovo was inzet van de eerste en de laatste oorlog van de Derde Weg. Het was derhalve een uitzonderlijke, veel meer dan een typerende gebeurtenis.

In een kritische analyse van Blairs internationale doctrine in *New Labour's foreign policy* wordt de vinger op de zere plek gelegd: wie bepaalt waar en wanneer er wordt opgetreden? Het is één van de zwakke punten van de hele discussie over interventie, goed internationaal burgerschap of, desnoods, *global governance*. De vraag wordt wel gesteld maar niet beantwoord. Sociaal-democraten zijn traditioneel geneigd tot meer 'sturing' van de internationale

(economische) verhoudingen, en mondialisering lijkt ze in hun opvatting te sterken. De Derde Weg mag *governance* bijzonder serieus nemen, maar dan toch nog steeds en vooral op het nationale niveau. Wat dat betreft is de heroriëntatie van de sociaal-democratie een nogal eendimensionaal gebeuren: ze ontleent veel aan mondiale veranderingen, maar ze geeft weinig terug. Juist op dit gebied is een forse kloof zichtbaar tussen de politici en de theoretici van de Derde Weg. Anthony Giddens is tamelijk direct: we hebben meer internationale sturing nodig, niet alleen om de financiële markten te controleren, de *single most important issue*, maar ook om de internationale ongelijkheid te reduceren. Hij is niet optimistisch. Giddens beschouwt een 'gebrek aan politieke wil' als de belangrijkste barrière om een dergelijk internationaal regime van de grond te tillen. Bovendien, zo stelt hij in zijn *The Third Way*, kan er geen sprake zijn van bevoegdheden zonder democratische controle. Giddens: 'De uitbreiding van een cosmopolitische democratie is een voorwaarde voor een effectieve regulering van de wereldeconomie, een aanpak van de mondiale ongelijkheid en een beheersing van ecologische gevaren.' ¹⁸

De dikwijls door sociaal-democraten bepleite vergroting van het internationale publieke domein is een vrijblijvende kwestie, zolang geen antwoord wordt gegeven op de vraag wie welke rechten op welk moment uitoefent? Leest het document van Blair en Schröder – er is vrijwel geen enkele verwijzing naar internationale regule-

B O E K E N

ring, niet in de praktische en niet in de visionaire zin. Blair was aanzienlijk concreter bij het uiteenzetten van zijn nieuwe internationale doctrine. Hij bepleit 'nieuwe regels voor de internationale samenwerking' en 'nieuwe organisatievormen van onze internationale instituties', waaronder een 'diepgaande hervorming van het systeem van internationale financiële regulering' en een 'nieuwe aanzet tot vrijhandel binnen de WHO'. Anders dan Giddens lijkt Blair vooral geïnteresseerd in de instrumentele kant van *international governance*. In zijn typische ultimatieve stijl hield hij zijn gehoor in Chicago voor dat internationale politieke sturing de nationale economische prestaties slechts bevordert. Dat alleen al zou zijn ideeën voldoende legitimiteit moeten verschaffen. Iedere regering die denkt dat ze het in haar eentje kan, vergist zich, aldus Blair, en zal door de markt worden gestraft. Mondialisering stelt nu eenmaal beperkingen. Landen moeten zich aanpassen aan de besluiten van internationale organisaties, of ze dat nu willen of niet. Het economisch beleid van individuele landen kan niet anders dan in de pas lopen van de 'nieuwe regels op monetair en fiscaal gebied', aldus Blair. Financieel toezicht moet derhalve worden verscherpt – binnen landen, door een 'effectiever controle van *peer groups*' en tussen landen, door een nieuw op te richten 'Financial Stability Forum'. Dit is geen klein geld. Er zijn tenminste twee redenen waarom Blairs ideeën in een analyse van New Labour's buitenlands beleid aan een grondige beoordeling zouden moeten worden

onderworpen: één, ze gaan erg ver. Twee, ze laten belangrijke vragen onbeantwoord. Wie ontwikkelt deze nieuwe 'codes of conduct'? Wie oefent toezicht uit? Wie leidt de door Blair beoogde nieuwe internationale organisaties, en wie controleert ze?

Het is één van die gemiste kansen van *New Labour's foreign policy*. Andere minpunten noemde ik eerder. Het boek besteedt nauwelijks aandacht aan Labours benadering van de Europese integratie. De samenstellers hebben niet de moeite genomen om over de afzetting van Downing Street heen te kijken. Het is alsof de internationale politieke opvattingen van New Labour's in een vacuüm zijn ontwikkeld. Er wordt geen poging gedaan om de ideeën van New Labour te toetsen aan of desnoods te confronteren met het denken over Derde Weg(en), *progressive governance* of welke titel er ook aan wordt gegeven, elders.⁹ En tenslotte wordt een aspect van internationale politiek dat voor sociaal-democraten altijd primaire betekenis heeft gehad, vrijwel genegeerd, namelijk het beleid ten aanzien van de minder ontwikkelde landen. Het is al vaker opgemerkt: de Derde Weg laat de Derde Wereld buiten beschouwing.¹⁰

De minpunten van het boek over New Labour's buitenlands beleid weerspiegelen de beperkingen van de internationale dimensie van de nieuwe sociaal-democratie zelf. En die beperkingen liggen ook wel voor de hand. Politieke partijen (en overtuigingen) onderscheiden zich doorgaans eerder en overtuigender op het gebied van de binnenlandse dan de

internationale politiek. De Derde Weg, zoals ook de auteurs van *New Labour's foreign policy* voortdurend benadrukken, is vooral een binnenlandspolitiek project, in inspiratie, ideeën en uitvoering. In het denken over internationale politiek worden begrippen en ideeën die aan de binnenlandse politieke verhoudingen zijn ontleend zonder veel omhaal van een universele geldigheid voorzien. Ze worden simpelweg overgezet naar een andere werkelijkheid. Vooral Blair is daar sterk in. Naties die rechten opeisen, waarschuwt hij, zullen verantwoordelijkheden moeten accepteren. Het is een aspect van zijn nieuwe doctrine voor de internationale gemeenschap, dat rechtstreeks is ontleend aan zijn dikwijls verwoordde opvatting van het noodzakelijk evenwicht van rechten en plichten. Hoewel het consequent gebruik van het begrip internationale *gemeenschap* eigenlijk al genoeg zegt, hanteert Blair in zijn uiteenzettingen over internationale politiek ook bij voortdurend bekende termen als gelegenheid (*opportunity*), verantwoordelijkheid, inclusie en onafhankelijkheid.

Normatieve claims

Hoeveel 'Derde Wegen' politici¹¹ en in hun kielzog sociaal-democratische 'denk-tanks'¹² ook onderscheiden, het gaat vrijwel altijd om de tamelijk pragmatische wijze waarop progressieve partijen in hoogontwikkelde landen zich aanpassen aan ingrijpend gewijzigde mondiale omstandigheden. Pragmatisme vereist een scherp oog voor de realiteit. Juist deze vermeende realiteitszin, inzicht in de 'truths of social facts',

B O E K E N

zoals de Britse filosoof Alan Finlayson het typeert, kenmerkt ook op het terrein van de buitenlandse politiek het ideologische, of eigenlijk het 'non-ideologische' karakter van de Derde Weg: 'Een goed begrip van de huidige sociale verhoudingen en het ontwerpen van een politieke strategie om ze te mobiliseren, is omgezet in een streven zich aan te passen aan een toekomst die in wezen al vaststaat (*a desire to adapt to a pre-ordained future*).¹³ In het recht-toe-recht-aan jargon van Tony Blair klinkt het nog beter: 'De waarheid is dat wij als partijen van het centrum en van centrum-links, beter dan anderen in staat zijn om de economie van de toekomst op te bouwen, omdat we een vanzelfsprekender *feeling* hebben met een economie die is gebaseerd op kennis, vaardigheden en creativiteit.'¹⁴ De sociologische analyse is een normatieve claim geworden.

Kennis van de 'truth of social facts' als leidraad van politiek handelen heeft belangrijke consequenties voor de 'internationale dimensie' van de Derde Weg. Welke feiten worden er wel en welke worden er niet meegenomen in de analyse? Die aspecten van de moderne samenleving die aan het oog van de Derde Weg politicus ontsnappen zullen niet snel een vooraanstaande plaats op de politieke agenda krijgen. En de Derde Weg is vooral begaan met de consequenties van de mondialisering op de eigen, hooggeïndustrialiseerde samenleving. Het referentiekader is vrijwel uitsluitend Euro-Atlantisch. Kern-

begrippen als gemeenschap, verantwoordelijkheid en inclusie verliezen echter een belangrijk deel van hun betekenis buiten de hoogontwikkelde samenlevingen waarvoor ze oorspronkelijk zijn bedacht. De Derde Weg lijkt zich geen raad te weten met de sociale dimensie van de mondialisering. Ze benadert mondiale ongelijkheid op een technocratische wijze en geeft zich weinig rekenschap van de politieke consequenties die de groeiende ongelijkheid kan hebben – voor de minder ontwikkelde landen en voor ons welvarende deel van de wereld. Veel verder dan de economische waarde van de armen (en hun arbeid) en de noodzaak van integratie (inclusie) in de wereldeconomie en *good governance* (hoe belangrijk ook op zich) komt ze niet. Het is alsof de armoede en onderontwikkeling van de 'excluded' (zoals ze in New Labour terminologie plegen te worden aangeduid) vooral een probleem zijn omdat ze disfunctioneel zijn, omdat ze moderniteit en de welvaart in de weg staan (desnoods vooral hun eigen welvaart).

ANDRÉ W.M. GERRITS
verbonden aan het Oost-Europa
instituut van de Universiteit van
Amsterdam

1. Ralf Dahrendorf, 'The Third Way and Liberty. An Authoritarian Streak in Europe's new Center', in: *Foreign Affairs*, September/October 1999, p. 13.
2. Anthony Giddens, *The Third Way. The renewal of social democracy*. Cambridge, 1998. Het was het 'juiste' boek op het 'juiste' moment. Alleen Francis

Fukuyama's *The End of History and the Last Man*. (New York, 1992) wist de tijdgeest nog beter te treffen.

3. *The New Statesman*, 13 november 1998.
4. Tony Blair, *Doctrine of the International Community. Remarks made by the British MP Tony Blair* (Economic Club of Chicago, Chicago, 11, 22 april 1999).
5. Zie Paul Hirst, 'Has Globalisation Killed Social Democracy?', in: Andrew Gamble en Tony Wright (red.), *The New Social Democracy (The Political Quarterly in Association with the Fabian Society)*. Oxford, 1999, pp. 84-96.
6. Blair, *Doctrine of the International Community*.
7. Zie bijvoorbeeld: David Rieff, 'A new age of liberal imperialism', in: *World Policy Journal*, xvi (zomer 1999) 2, blz. 1.
8. Giddens, *The Third Way*, blz. 147. Zie ook Anthony Giddens, *The Third Way and its critics*. Cambridge, 2000 en Will Hutton & Anthony Giddens (red.), *On the edge. Living with global capitalism*. Londen, 2000.
9. Een uitstekende analyse van de ideologie van New Labour en de Derde Weg is Michael Freeden, 'The Ideology of New Labour', in: *Political Quarterly*, 70, januari-maart 1999, pp. 42-51. Freeden typeert de ideologische strekking van Labour losjes als een 'recurrent, action-oriented pattern of political argument' (blz. 45).
10. Zie Jan Breman, 'Van ontwikkelingssamenwerking naar internationale armenzorg', in: *Socialisme & Democratie*, 56, 1999, 9, blz. 375-387.
11. Grundwertekommission beim Vorstand der SPD, *Debatte zur programmatischen Erneuerung der SPD* (15 September 1999), blz. 1; Lionel Jospin, 'Rénovation de la social-démocratie: l'expérience française', in: *La Revue Socialiste*, Lente 1999, blz. 38.
12. Zie René Cuperus et al. (red.), *Multiple Third Ways*, Amsterdam etc. 2001.
13. Alan Finlayson, 'Third Way Theory', in: *Political Quarterly*, 70 (juli-september 1999), 3, blz. 271, 274.
14. Tony Blair, 'Working Towards a People's Europe', in: Heinz Fischer (red.), *Die Zukunft der europäischen Sozialdemokratie*. Wenen, 1997, blz. 17.

